

Dr. ĐURO MEDIĆ, Ekonomski fakultet Zagreb

Prof.dr. NADA ŠIŠUL: Osnove znanstvenog istraživanja u ekonomiji, Ekonomski fakultet Rijeka, Rijeka 1992.g., str. 117.

1. Znanstveno istraživanje nastajanja, sadržaja, spoznajne valjanosti, razvoja i socijalne uloge znanosti započeto je tek prije pedesetak godina.¹ Ta djelatnost i njeni rezultati poznati su pod nazivom "znanost o znanosti (The Science of Science). Pored tog termina koriste se još i sintagme "nauka o nauci", "sociologija znanja" i slično.

Iz znanstvenog pokušaja objašnjavanja znanosti nastale su mnoge znanstveno-nastavne discipline. Rezultate navedenih istraživanja one izlažu (u udžbeničkoj i sličnoj formi) u nastavno-obrazovnom procesu na mnogim fakultetima. S porastom uloge znanja u proizvodnji roba i proizvodnji svijesti raste i značaj ovih novih znanstveno nastavnih disciplina. Pojavljuje se najčešće pod slijedećim nazivima: "Uvod u znanstveni rad", "Nauka o nauci", "Uvod u nauku o nauci", "Osnove znanstvenoistraživačkog rada", "Metode znanstvenog rada", "Metodologija društvenih nauka", "Uvod u ekonomska istraživanja", "Znanost o znanosti" itd.

Pod tim i sličnim nazivima objavljeno je mnogo udžbenika i drugih knjiga (zbornika, priručnika i sl.) koje se koriste u visokoškolskom obrazovanju.² Nedavno objavljena knjiga dr. Nade Šišul: Osnove znanstvenog istraživanja u ekonomiji, u izdanju Ekonomskog fakulteta Rijeka (1992.g.), obogatila je onaj dio literature u kojoj se istražuju i prezentiraju metode nastajanja, rezultati, stanje, oblici i socijalne funkcije ekonomske znanosti.

2. Spomenuta knjiga profesorice Šišul je znanstveno-stručno djelo. U njoj su sabrana i za objavljivanje pripremljena predavanja koja je profesorica Šišul održavala na Ekonomskom fakultetu u Rijeci u okviru kolegija "Uvod u ekonomska istraživanja" i "Metode i tehnike znanstveno-istraživačkog rada". Sadržaj i strukturu knjige čine slijedeća poglavlja:

1. Predmet ekonomskih istraživanja (9-17),
2. Podjela ekonomskih istraživanja (19-23),
3. Struktura procesa znanstvene spoznaje (24-40),
4. Metode znanstvene spoznaje (41-77),
5. Rezultati znanstvene spoznaje u ekonomiji (79-95),
6. Valorizacija rezultata znanstvenih istraživanja u ekonomiji (97-103),
7. Radovi na Sveučilištu (105-109).

3. Nasuprot čestom i pomodnom izjednačavanju pojmova "ekonomija" i "gospodarstvo" i nasuprot još češćeg zamjenjivanja termina "ekonomija" s terminom "gospodarstvo" (što je, sa stručnog stanovišta, pogrešno, jer se radi o dva termina, dva pojma i dvije različite pojave, jednako uobičajene u hrvatskom jeziku) autor u prvom poglavlju pokušava razlikovati privredne procese i gospodarske procese. Prvi pojam veže za proizvodnju roba i usluga, a drugi za upravljanje takvom proizvodnjom, kako na razini domaćinstva tako i na razini narodne privrede.

¹ Godinu 1939. i knjigu I.D.Bernala: The Social Function of Science, London, 1939., historičari i nalitičari znanosti uzimajući kao početak moderne znanosti o znanosti.

² Vidi: M. Žugaj: Osnove znanstvenog i stručnog rada. Samobor 1989.g.; Žuvela I.: Uvod u ekonomska istraživanja, Ekonomski fakultet Rijeka, Rijeka 1983.g.; Zelenika R.: Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Rijeka 1990.g.; Vujević M.: Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti, Zagreb 1983.g.; Tomin U.: Uvod u nauku o nauci, Beograd 1974. g.; Pečujlić M.: Metodologija društvenih nauka, Beograd 1972.g.

Drugo poglavlje sadrži klasifikaciju istraživanja u ekonomiji prema raznim kriterijima, kao što su: složenost istraživanja, cilj istraživanja, sadržaj predmeta istraživanja itd. U trećem poglavlju razmatraju se faze i ciljevi istraživanja, faze i ciljevi izlaganja, zatim pravila pisanja znanstvenih tekstova, tehnička obrada teksta itd.

Najopsežnije je četvrto poglavlje u kojem se razmatraju metode znanstvene spoznaje (logičke metode, dijalektičke metode, metoda formalizacije, statistika metode, metoda modeliranja, zatim načini dokazivanja i osporavanja neke teze, itd.). Autor smatra da rezultati znanstvene spoznaje u ekonomiji (koje razmatra u petom poglavlju) jesu ekonomske činjenice, ekonomske kategorije, ekonomski zakoni, ekonomske teorije i ekonomske paradigme ("obrasci" ekonomskog mišljenja). U rezultate znanstvene spoznaje prof. Šišul ubraja i - ekonomsko mišljenje, što je, po mojem sudu, pogrešno. Ekonomsko mišljenje nije rezultat znanstvene spoznaje, jer ekonomska misao, kao najširi pojam, može biti i znanstvena i ne-znanstvena (ideološka, politička, pamfletistička itd). Znanstvena spoznaja ekonomije (kao ljudske djelatnosti, kao materijalne prakse) i znanstvena spoznaja proizvodnje znanja o ekonomiji jesu (i mogu se pojavljivati kao) proizvod spoznajno valjanog ekonomskog mišljenja.

U šestom poglavlju razmatraju se znanstveni, ekonomski i društveno utvrđeni kriteriji valorizacije istraživanja ekonomske stvarnosti, a u sedmom poglavlju autor opisuje osobine i zadatke najčešćih pismenih radova preko kojih se, u sveučilišnoj nastavi proizvodi (i u pismenom obliku) prezentira znanje o ekonomiji. To su seminarski radovi, diplomski rad, magistarski rad, doktorska disertacija i sl.

4. Dok većina modernih udžbenika iz područja znanja o znanosti daju pregled znanja o znanosti uopće, ova knjiga profesorice Šišul bavi se užom temom, tj. samo procesom nastajanja, formaliziranja, i valoriziranja ekonomskog znanja. Njena knjiga sadrži i niz općih tema (uglavnom metodološke prirode) i niz "općih mjesta" (stavova) koje nalazimo u prikazima nastajanja, osobina i uloge znanja u drugim oblastima. Premda je u odnosu na "vodeće" domaće udžbenike (posebno u odnosu na Žugajev i Zelenikin udžbenik) manje po opsegu, uža po predmetu istraživanja i slabija po kvaliteti, ova knjiga zaslužuje pažnju studenata i javnog mnijenja u ekonomskoj struci. Većina njenog sadržaja i njena "poruka" kreću se (premda autor to tako ne definira) na tragu pokušaja afirmacije znanosti o znanosti kao posebnog znanstveno-nastavnog kolegija kojeg bi trebalo predavati i studirati na svim fakultetima. Standardni skup tema iz ovog područja lako se može dopuniti specijalističkim tekstovima i temama za potrebe pojedinih fakulteta i regija. Postojeći nizak stupanj osposobljenosti studenata u izradi programa, referata, seminarskih radova, diplomskih radova i sl. te postojeća dominacija religijskog i ideološko političkog mišljenja (u strukturi društvene svijesti), posljedica su, pored ostalog i slabosti nastavno obrazovnog procesa u kojem je znanost o znanosti isključena iz obrazovnih programa ili sasvim marginalizirana.

5. U odnosu na slične i danas aktualne udžbenike iz područja znanja o znanosti, ova knjiga ima niz specifičnosti, kvaliteta i nedostataka.

Prva specifičnost i pozitivna osobina je u tome što autor opće metode znanstvenog istraživanja (koji se inače primjenjuju i u ekonomiji) ilustrira se primjerima iz ekonomskih procesa i odnosa. Za studente ekonomije ova knjiga je zanimljiva i zbog toga što na jednom mjestu opisuje pismene radove koje oni trebaju napisati (seminare, razne programe, diplomatske radove i sl.). Druga sporna (ali, po meni, pozitivna osobina) je u tome što autor razvoj ekonomske znanosti povezuje sa društvenim vrednotama, jer prihvaća stav da ekonomija, kao znanost, nije društveno neutralna znanost (str. 92). Ekonomska aktivnost i znanost o toj aktivnosti sadrže i neke moralne stavove o tome što jest, a što nije dobro i poželjno u ekonomiji.

S tim u vezi ovdje autoru možemo uputiti i jednu kritičku primjedbu. Kada razmatra vezu ekonomije kao znanosti, s jedne, te etike, s druge strane, tj. kada govori o pitanju socijalne angažiranosti ekonomske znanosti, profesorica Šišul brka pojmove vrijednosti i vrednote, što inače čini velik dio ekonomista, sociologa i psihologa. Sadržaj socijalno-psihološkog pojma vrednote ona označava (isto kao i velik dio naših kolega) s terminom vrijednosti. Ona govori o odnosu ekonomskih znanosti i vrijednosti (str. 93), a iz sadržaja je vidljivo da se radi o odnosu ekonomske znanosti i vrednota.

Radi jasnijeg razgraničenja ovih pojmova ovdje možemo predložiti slijedeće razlikovanje sadržaja i smisla vrijednosti i vrednota.

Pojam vrijednosti u ekonomiji je vezan za proizvodnju i razmjenu roba, tako da se vrijednost robe, u kvantitativnom izrazu, mjeri i izražava u njejoj cijeni. Vrednota je, naprotiv, socijalni, psihološki i etički pojam kojim se pravednost, jednakost, demokracija i sl.) za koje smatramo da su, društveno ili osobno, bolji, poželjniji i važniji za kvalitetu i smisao života (na Zemlji) nego alternativne pojave i načini ponašanja. Vrednote su, dakle, socijalne pojave i kategorije koje obično nisu predmet kupoprodaje i poželjni i "opći okvir" unutar kojeg želimo živjeti. Materijalna dobra u obliku roba imaju vrijednost (ili - prema alterantivnom pristupu - korisnost) i jesu vrijednosti po sebi, a neke osobine ljudskih odnosa jesu vrednote po sebi.

Treća pozitivna osobina ove knjige je u tome što autor u njoj pokreće i (ukratko) razmatra pitanje ekonomskih paradigmi i njihovog značenja za ekonomska istraživanja i razvoj ekonomskog znanja.³

Kritička analiza knjige pikazuje da ona ima niz nedostataka koje bi se mogle otkloniti u eventualnom drugom izdanju. Prva kritička primjedba odnosi se na autorovo razumijevanje i definiranje "predmeta" kojim se bavi, odnosno objekta analize. Čini se da autor ne pravi jasnu razliku između (1) istraživanja materijalne ekonomske stvarnosti (odnosno privrednih i gospodarskih procesa - kako piše prof. Šišul) pomoću metoda i kategorija neke ekonomske paradigme (klasične, neoklasične itd.), s jedne strane, te (2) istraživanja ekonomske misli (posebno one znanstvene) o ekonomiji kao praktičnoj djelatnosti, s druge strane.

Prvom vrstom ekonomskih istraživanja bave se (svaka na svoj način) stare i standardne ekonomske discipline (politička ekonomija, ekonomika, financije i sl.), a drugom vrstom istraživanja bavi se, na jedan način povijest ekonomske misli, a na drugi način - znanost o znanosti, odnosno njen uži dio, koje bi mogli nazvati "znanost o ekonomskom znanju", "znanost o ekonomiji kao znanosti", "ekonomska metodologija" i sl.

U uvodnom dijelu autor ističe da "predmet (bolje je reći: proces - prim. Đ.M.) ekonomskih istraživanja obuhvaća promatranje, otkrivanje, objašnjavanje i uopćavanje privrednih i gospodarskih pojava i procesa" (str. 11), dok se u kasnijem dijelu knjige ne istražuju "privredni i gospodarski procesi" već - kako autor na drugom mjestu ispravno ističe - "metode pomoću kojih dolazimo do spoznaje o samom predmetu istraživanja" (str. 9). Drugim riječima, istražuje se - znanje o ekonomiji, tj. njegovo nastajanje, njegova kvaliteta i forma itd.

I druga primjedba se odnosi na nedovoljno razgraničavanje (a) znanja o ekonomiji i istraživanje tog znanja (metoda njegovog nastajanja, njegovog sadržaja, njegovih oblika, njegove društvene upotrebe itd.) i (2) istraživanje ekonomije (kao prakse privređivanja) pomoću ovog ili onog znanja. Treći dio uvodnog dijela knjige pod nazivom "Dinamika pojma ekonomija" ne odgovara sadržaju tog poglavlja. Iz sadržaja teksta vidljivo je da autor ne razmatra (osim u jednoj, prvoj rečenici) dinamiku, (tj. nastajanje, kretanje, razvoj itd.) pojma ekonomije, (pojmovnog razumijevanja i definiranja ekonomije), već razmatra dinamiku same ekonomije kao praktične aktivnosti tj. proces mehanizacije u robnoj proizvodnji, industrijalizaciju, razvoj poduzeća itd. (str. 14-17).

3 O značenju pojma "paradigme" i sintagme "paradigme u ekonomiji" vidi: T. Kun: *Struktura naučnih revolucija*, Nolit, Beograd, 1974.; Scazzieri R. and Baranzini M., ed.: *Foundations of Economics*, Blackwell, Oxford, 1986.; Pejić L.-Jakšić M.: *Doktrine velikih ekonomista*, Ekopres, Zrenjanin 1991.